

HÜZNÜN ÇEKİMİ: MELANKOLİNİN DÖNEMLERARASI SANATSAL TEZAHÜRÜ

ATTRACTION OF MELANCHOLY: INTERTEMPORAL ARTISTIC MANIFESTATION OF MELANCHOLY

 Feyyaz VURAL¹

¹ Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, feyyazvural92@icloud.com

Geliş Tarihi / Date Applied
16.01.2024

Kabul Tarihi / Date Accepted
11.03.2024

ÖZET

Günümüze kadar gelen süreçte melankoli, zaman içerisinde interdisipliner bağlamda alınılmıştır. Antikiteden itibaren süregelen melankoli kavramı çaresi olmayan bir hastalık, tanrısal bir cezalandırma edimi ve daha pek çok tanımlamalarla belirli bir standardizasyon kalıba oturtulmuştur. Zaman içinde değişimi kaçınılmaz dünya düzeninin önceliklerinde psikolojik, patolojik, sosyolojik, ekonomik ve siyasal etmenler melankolinin, değişen ve bu değişimle doğru orantılı olarak gelişen dünya ve düşünce sistematığının merkez çeperinde farklı yorumlanmasını kaçınılmaz kılmıştır. Bu makale çalışmasında, melankoli olgusunun diyalektik bağlamda genelden özele ve geçmişten günümüze sanat tarihi disiplindeki yeri, belli başlı örnekler üzerinden incelenmiştir. Ancak salt değişen resim stilizasyonları üzerinden bu olguyu değerlendirmek çalışmanın verimliliği ve selameti açısından oldukça ehemmiyetlidir. Birbirlerinden yüzyıllar önce yaşamış ve yaşamış oldukları dönemin kült sanatçıları olarak addedilen çalışmaya konu olan sanatçıların eserleri melankoli bazında sanat menşei olarak ele alınmıştır. Çalışmanın temel amacı Avrupa sanatı merkezli melankoli olgusunu sanatçılar üzerindeki etki ve tepkilerine spiritüel ve sanatsal bakış açısıyla ele alıp, eserler üzerinden örneklendirerek geldiği noktanın değişimini gözler önüne sermektir.

Anahtar Kelimeler: Melankoli, Avrupa sanatı, Antikite, İnterdisipliner.

ABSTRACT

Throughout history, melancholy has been perceived in an interdisciplinary context. The concept of melancholy, which has persisted since antiquity, has been categorized within various frameworks such as an incurable disease, a divine punishment, and many other definitions. Over time, the inevitable changes in the priorities of the world order, influenced by psychological, pathological, sociological, economic, and political factors, have made it inevitable for melancholy to be interpreted differently within the evolving world and thought systems, at the center and periphery of which lies the framework of different interpretations. This article examines the role of melancholy in the broader dialectical context, tracing its significance in the discipline of art history from ancient times to the present through significant examples. However, it is crucial to evaluate this phenomenon not solely through changing artistic stylizations for the effectiveness and integrity of the study. The works of artists considered cultural icons of their respective eras, who lived centuries apart and are renowned for their contributions to their times, have been approached from an art-historical perspective regarding melancholic origins. The primary aim of the study is to explore how European artists have responded to melancholy spiritually and artistically, illustrating the evolution of their responses through examples from their works.

Keywords: Melancholy, European art, Antiquity, Interdisciplinary.

1. GİRİŞ

İnsanoğlunun halet-i ruhiyesinin öz niteliği olarak çeşitli disiplinler tarafından ele alınan melankoli kavramı, yüzyıllar boyunca insanın varoluşsal sancılarını içinde barındıran, kendini gerçekleştirme ile kendinden vazgeçme arasında hüzünlenme, acı duyma, düşünme, tekdüze bir varoluşa baş kaldıran salt insanın içinde bulunduğu duygu durumunu ifade ve temsil etmektedir. Bununla birlikte melankoli, antik çağlardan günümüze kadar pek çok disiplinin konu bazında ham maddesi olmuştur. Etimolojik olarak hüzün, kasvet, bunalım anlamlarına gelen melankoli, aynı zamanda da zekâ ve entelektüellikle de bağdaştırılmıştır. Kendisine pek çok farklı dönemde pek çok kalıp bulan melankoli, kuramsal bağlamda da fizyolojik rahatsızlıklardan, ruhsal problemlere ve duygusal ikilemlere kadar sürekli kendisini güncellemiştir. Melankoli ile yapılan en genel tanım “İnsanın dış dünya karşısında yetmezliğini, eksikliğini sergilemiş, insanın varoluşunun insanlaşma süreciyle birlikte ortaya çıkan bu garip “normal anormallik” ya da “erdemli rahatsızlık” durumunun sorgulanmasını içermiştir.” (Teber, 1997: 97). Daha genel bir tanımlama yapıldığında melankoli, ferdin ruhsal tabanında olağan akışın dışında daha az dinamizme sahip olması ve stabil bir yaşam döngüsünü idame ettirmesinden kaynaklı majör ya da minör depresyondan ileri gelen bir duygu durum bozukluğudur.

Melankolinin tarihsel süreçte varlığı farklı içeriklerle ele alınmıştır. Yaratıcı tarafından doğuştan bahsedilen düşünme yetisiyle insan kendi benliği ve benliği dışındaki bütün uyarıcı-uyaran etkenlerini zihinsel yönden sorgulama yoluna gitmiştir. Yaşanan ruhsal problemler birçok dönemde ait olunan toplumun düşünce ve sosyokültürel yapısına göre değerlendirilmiş ve daimî bir devinim ile başkalaşım geçirmiştir (Kömürcüoğlu, 2023: 209). Antik dönemde melankoli olgusu, kimi bilge kişiler tarafından bir ilham kaynağı olarak görülmüştür fakat bu düşünceye zıt olarak bir hastalık olarak da değerlendirilmiştir. Sanat Tarihi disiplini çerçevesinde özellikle Resim sanatı içerisinde oldukça geniş bir yer kaplayan melankoli olgusu antik çağdan günümüze, farklı perspektiflerle ifade edilmiştir. Yorumlanan melankoli ve varoluş sancısı, pek çok sanatçının eserlerine hem eleştirel hem de varoluşsal olarak yansımıştır.

Yapılan bu çalışmada Melankoli kavramının barındırdığı unsurlar, çeşitli uygarlıklar ve toplumlar tarafından atfedilen anlamlara değinilmiştir ve temanın daha iyi idrak edilebilmesi için araştırma bölümlere ayrılmıştır. Farklı başlıklarla verilen bu bölümlerde ise konunun alımlanışı ve nihayetlendirilmesi Sanat tarihi disiplinine ait bakış açısıyla kronolojik dizgeye sadık kalmaya çalışılarak kompozite edilmiştir.

2. YÖNTEM

Bu çalışma bilimsel araştırma yöntemleri ilkesi göz önünde bulundurularak nitel kapsamlı bir çalışma olarak irdelenmiştir. Bu kapsamda veri toplama ilkesinden hareketle belge ve yapılan akademik çalışmalar incelenerek bir boşluk tespit edilmeye çalışılmış olup, ortak ya da bireysel çalışmaların değerlendirmelerinde dönem ve sanatçı menşei kıyaslamasının yetersizliği bu çalışmayı zorunlu kılmıştır. Bu çalışma içerisinde yapılan kıyaslamada Sanat Tarihi içerisinde hatırı sayılır ölçüde iz bırakmış ve çalışmaya konu olan sanatçılar, odak grubu olarak seçilmiştir. Bilimsel yöntemin anahtar taşı, sonuçların bilimsel değere sahip olması için yeniden tekrarlanabilir olması ve farklı bakış açılarıyla ele alınabilmesi gereğini zorunlu kıldığından ve sürecin sonuçla doğru orantılı olabilmesi adına, bu çalışmanın ana kaynaklarını oluşturan, Serol Teber’in “Melankoli-normal bir anomali” adlı eseri çalışmanın verimliliği açısından örnek alınmıştır. Bununla birlikte W. Baŕus’un “Dürer’s Melencolia I: Melancholy and the Undecidable” adlı çalışmasında ele almış olduğu karşıtlık ve bilimsellik ele alınan gravür çalışmasının metodolojik bağlamda ele alınması da çalışmanın özgünlüğü hususunda oldukça önem arz

etmektedir. Çalışmanın bilimsel bir tabana sağlıklı bir şekilde oturabilmesi adına ise gerekli envanterler, literatür taraması yapılarak elde edilmiştir. Melankoli kavramının oluşum sürecini ve Sanat Tarihi açısından gelişimini gözden geçirmek ve kavramsal bir yapı oluşturmak için içerik hakkında yazılmış kitaplar, ansiklopediler, araştırma ve derleme makaleler incelenmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte konunun genişliği pek çok disiplinin araştırma örneğine girerken, bu çalışma da melankoli sadece sanatsal bağlamda ele alınmış, çalışmaya konu olan melankoliye ilişkin oluşum süreci diğer disiplinlerin derinliğinde çalışılmamış olup kavramı yakından tanımak için anlaşılabilirliğin bozulmaması göz önünde bulundurularak kısaca bahsedilmiştir. Çalışmanın içeriğinde sanatsal dönemler kapsamında mihenk taşı olarak addedilen bazı sanatçı ve eserleri çalışmaya, melankoli temasını işlemediklerinden dolayı konunun sınırlandırılması açısından dahil edilmemiştir.

3. DÖNEMLER ARASI MELANKOLİ KAVRAMINA YAKLAŞIMLAR

3.1. Antik Dönem Periyodunda Melankoli Kavramının Alımlanışı

Melankoli kavramı Antik Yunan'da başlangıcından itibaren özellikle tıp bilimini icra eden şahsiyetlerin çokça üzerinde durduğu bir konu olmuştur. Bu dönemin tıp literatürü incelendiğinde normal olmayan davranışların ve genel olarak hastalıkların hiçbirinin metafiziksel ve paranormal güçlerle ele alınmadığı dikkat çekmektedir. Melankolik kişiler şartların çeşitlenmediği bu dönemde meczup olarak nitelendirilerek, tapınaklarda tedavi edilmeye çalışılmışlardır. Sağlık açısından herhangi bir tehlike arz etmeyenler ailelerinin yanına geri gönderilmiştir fakat ailesi olmayan insanların çoğu sokaklarda kötü yaşam koşulları sebebiyle hayatlarını kaybetmiştir (Sigerist, 1945: 82). Antik dönemlerde melankoli kavramının sağlık açısından ele alınması üzerine "Melankoli ve depresyon zaman zaman farklı psikolojik gerçeklikleri işaret etmek için, zaman zaman da aynı ya da birbirinin yerine geçebilecek gerçeklikler için kullanılmaktadır" dedikten sonra Fransız yazar, sanat eleştirmeni ve toplum teorisyeni olarak bilinen Roland Barthes, "semantik ve terminolojik her seçim, zayıf ve keyfi kalmaktadır" şeklinde açıklamıştır. (Borgna, 2014: 1-3) Hipokrat'ın yazmalarında M.Ö. 4.yy'da ilk kez hastalık olarak ele alınan melankoli, kelimenin etimolojik kökenine bakıldığında eski yunanca da "melan" kara ve "kholi" safra olarak "kara safra" anlamına geldiği kaynakların tamamına yakınında geçmektedir. Dilbilim ve kökenbilim kapsamında zaman içinde anlam genişliği sağlanarak "melankolia" yani kara sevda sözcüğünün de menşeyini oluşturduğu ve hastalık algısından, icra ettiği sanat gereği sanatçıya ilham veren bir sürece ve temaya doğru evrilmiştir. Antik dönem içerisinde düşünce yapıları ve kişilikleriyle bilinen Demokritos ve Herakleitos, bu dönemin hiç kuşkusuz iki büyük melankolik bilgeleridir. Tiyatrolarında görmeye alışkın olduğumuz güldürürken düşündürme paradoksu, teatral bir ironiye dönüşerek tiyatro atribülerinden sayılan gülen ve ağlayan maske ifadesiyle doğru bir orantı oluşturmaktadır. Bu teatral düzende Demokritos gülen, Herakleitos ise ağlayan kişiyi betimlemektedir. Demokritos Abreda adı verilen bir topluluk tarafından meczup olduğu düşünülerek Hipokrat'a getirilmiş fakat Hipokrat onun tam anlamıyla bir bilge olduğunu, kızgınlığını örseleyebilmek adına öfkesini gülümsemeyle kamufle ettiği çıkarsamasını yapmıştır. Melankoli olgusu da Demokritos'un gülümsemesinin arkasında yatan hüzünden peydah olmuştur. Alaycı olarak gülümseme ifadesini takınan Demokritos'un aksine Herakleitos'ta ise doğuştan ve varoluşsal olarak hazır bulunan hüznün ve ağlamaklı mizaç onun Tarihteki en pesimist karakterizasyonlardan biri olmasını sağlamıştır ve insanın sürekli olarak ölüm ve sükûnet gayesi içinde bir yaşam sürdüğünü savunmuştur.

3.2. Orta Çağ Skolastisizminde Melankoli Kavramının Alımlanışı

Antik dönemde toplum tabanının dışında görülen ve hastalıkla kategorize edilen melankoli kavramı, Orta Çağ'a geldiğimizde anlam başkalaşımı geçirerek tembel, kalpazan, akıl yetisini kullanmaktan aciz ve günahkâr olarak ele alınmıştır. Melankoli kavramına yüklenen bu anlamın değişmesinin altında yatan en önemli gerekçe bu dönemde ortaya çıkan kilise baskısının, hür düşünme ortamının var olmadığını, olamadığını savunan skolastik düşünce yapısıdır. Din olgusunun bu döneme hâkim olması ve dinin etrafında şekillenen bütün düşüncelerin dışında kalan tüm düşünce ve fikirleri kat'i suretle reddetmesi baskıcı din boyunduruğunun esareti altında şekillenen kapalı ve sembolist bir din dogmasının dönemin tamamına yayılmasıdır. Bu dönemde gördüğümüz Hristiyanlığın göz ardı edilemeyecek etkisiyle dönemi kapsayan düşünce perspektifinin felsefeden dine kaymasıyla melankoli kavramı kişilik problemi olmanın dışında çıkararak yedi büyük günahın dördüncü derecesinde kendine yer bulmuştur. Melankolikler isyankâr ve sorgulayıcı yapılarından kaynaklı Tanrı'dan geldiğine inanılan bir cezaya çarptırılmışlardır. Bu durumu Antik dönem mitolojik destanlarında da görmekteyiz. Antik dönemde cezalandırma karşısındaki başkaldırı ve melankoli durumu, Orta Çağ'da din etkisiyle evrilerek büyük günahlardan biri olarak devam etmiştir.

Bu dönemde Melankoli için kökeni Antik döneme uzanan Acedia sözcüğü kullanılmıştır. Eski Yunanca da "belirli bir problemi olmayan tinsel durum" anlamına gelen Acedia kelimesi, din kavramından ileri gelen melankoliyle ilintili bir kavram olarak literatürde yerini almıştır. Başlangıçtan beri tembellik ve aylaklık gibi durumlar için kullanılan bu kavram zaman içerisinde salt toplumsal normları yerine getirmeyen, dini vecibelerini yerine getirmeyen, kasvetli, hüznü, mutsuz ve miskin insanlar için kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde melankolinin günah olarak sayılmasında hatırı sayılır çalışmaları bulunan en baĝnaz bilim adamlarından olan Bonaventura Cavalieri'nin kuramına göre tüm evren çalışkandır ve bu çalışkanlık tanrıya olan inancın kanıtıdır (Kesen, 2000: 20). Pek çok ileri görüşlülüğüne ve özellikle Matematik ve Fizik alanına getirmiş olduğu yeni problemlere ve içeriklere rağmen onu dönemdaşlarından ayıran bir özelliği olan baĝnaz oluşu yaptığı bilimsel çalışmaların harikulade neticelerine bile kuşkuyla yaklaşp başarıları ve kazanımlarının temelinde başarısızlığa karşı duyduğu kaygıdan ileri gelmektedir. Nitekim Cavalieri'nin melankoliye yaklaşımında en önemli olgu kuşkudur. Melankolinin başlangıç safhasındaki ilk belirti olan kuşku, melankoliklerin aylaklıklarıyla yaşanan toplum nezdinde çıkıntılık yaratarak, tanrıya olan inançsızlıklarını gözler önüne serer. Birçok olgunun ve durumun tanımlanıp açıklanmasında Öz'ün ve onun orantılı bir şekilde dağılımının baz alındığı bu çağda pek çok skolastik düşünür, kimi Acedia belirtilerini vücudun içerisinde yer alan sıvı mekaniğinin oranının bozulmasıyla açıklamışlardır. Burada da Antik döneme bir öykünme görölmektedir fakat dini hegemonyanın dönemin geneline hâkim olması bu durumdan öteye gitmemiştir. Orta Çağ'ın ilerleyen safhalarında (Geç Orta Çağ) melankolinin kesişimi astrolojiye kaymıştır. Arap metafiziğinden etkilenen Batı cenahı, Satürn gezegeni ve melankoli arasında bağlantı olduğunu ve Satürn gezegeninin vücuttaki safrayı etkilediğini düşünmüşlerdir (Akın, 2014: 361). Bu semptomla birlikte insan kederli, pesimist, bilge ya da günahkâr olur. Antik dönemin melankoliyi alımlayışı ile ilgili yaklaşımın bu dönemde astroloji ile pay edildiğini görürüz. Melankoliye bakış açısı Orta Çağ'da din menşei olsa da bu dönemde yaşamış olan Afrikalı Konstantinus (1010-1087) melankolinin ortaya çıkış gerekçelerini metafiziksel güçlere, cinlere ve şeytanlara bağlamamış, bilakis çağının ötesinde bir bilimsellik farklı bakış açıları ileri sürmüştür. Konstantinus melankolinin teşhisine yönelik tanımlamalardan farklı olarak tedavi sürecine ilişkin de açıklamalar yapmıştır. Sebepsiz kaygı ve hüznün, safranın kararması ile doğru orantılı olduğunu savunmuştur. Orta Çağ tıp literatüründe,

Hristiyan teolojisinin ele aldığı birkaç istisnai durum dışında melankolik bireylere olumlu yaklaşılmamış, katı bir tutum içerisinde melankoliklere işkence yapılmıştır.

3.3. Rönesans ve Aydınlanma Döneminde Melankoli Olgusu

Orta Çağ'ın katı, karanlık ve dogma yargılarına kırmızı bir çizgi çeken, Avrupa'da sosyokültürel, ekonomik ve siyasal anlamda yeniden doğuşu müjdeleyen Rönesans, Hümanizm'in egemenliğiyle Orta Çağ'da ele alınamayan, sakıncalı olarak addedilen tema, figür ve ideaları son derece bilimsel, radikal ve insanın duygu ve düşünce yapısını ön plana çıkaran bir yaklaşımla ele almıştır. Lirik ve didaktik bir açılımla ileri görüşlülüğün ve modernitenin temellerinin atıldığı bu dönemde birçok alanda görülen ivmelenme tıp alanında daimi olarak gelişip, değişerek sanatın merkezine oturmuştur. Rönesans hümanizmiyle birlikte melankoli kavramı, insana yakışır bir mizaç ve yaşam stili olarak ele alınmıştır. Özellikle anatomi dalına ilişkin gelişmeler, antik dönemde ileri sürülen hipotezleri tartışmaya açarak, insanın kendisini sorgulayarak anlamlandırmasını ve biricik olduğu düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Bu döneme dair karakteristik bir özellik, melankoli hastalığı ile melankolik mizaç arasında yapılan ayırmadır. Aristocu yaklaşımın da altını çizmiş olduğu melankolik mizaca sahip insanların entelektüel ve yaratıcı kişiler olduğu inancı Rönesansta da benimsenmiştir (Kesen, 2000: 22). İnsanın kendisi ile doğa arasındaki dengeyi gözeterek gözden geçirmesi ve bunu sorgulayarak yeniden inşa etmesi bakımından Avrupa tarihinde hatırı sayılır bir yerde konumlandırılmıştır. Böylesine büyük yankı uyandıran bu dönem İtalya'da rüştünü ispat ederek, dönemin çağdaş sanatçıları ve nüfuzu geniş insanların finansal desteği ile kitlelerden çıkıp dünyaya mal olmuştur. Bunda hiç kuşkusuz en önemli etken, matbaanın hayatımıza girmesine binaen sıra dışı bir ivmelenme kazanan entelektüellik ve kuşku. Kuşku, sorgulamaya itti, matbaa sorgulama sonucu insan beyninden ve elinden çıkan pek çok eseri günümüze kadar getirdi. Skolastisizmin hükümdarlığı artık Rönesansla birlikte son buldu. Sanat, kilise ile sınırlı kalmayıp işlevsel pek çok perspektifle ele alındı. Bununla beraber 1337 yılında İngiltere ile Fransa arasındaki yüzyıl savaşları Fransa'yı birçok bakımdan yıpratmış ve kültürel alanda giderek zayıflamasına neden olmuştur. Bu boşluğu kısa zamanda doldurmasını bilen İtalyanlar, ekonomik alanda büyük başarılar elde ederek özellikle Milano, Floransa ve Venedik gibi kuzey kentlerinde zenginleşerek, doğmakta olan harekete bir anlamda zemin hazırlamışlardır (Akyürek,1994: 74). Dönem sanatçılarının melankoli kavramını alımlayışı felsefe ekseninde şekillenmeye başlasa da Orta Çağ'ın sıkı yönetiminden sıyrılan bütün sanatçılar bastırılan tüm duyguları dışarı vurmıştır ve hemen hemen her eserde bu açıkça görülmektedir. Melankoli olgusunun gerek resim sanatında gerekse de gravür ve heykel sanatlarındaki temsillerine bakıldığında almış olduğu yol açıkça görülmektedir.

Şekil 1. Gentile Bellini, “Allegory” Fortuna-Melancholia, 1504-1505, Tual Üzerine Yağlı Boya, 34x22 cm. Venice, Galleria dell’Accademia, Venedik, İtalya.

Web1: https://www.wga.hu/html_m/b/bellini/giovanni/1490-99/137alle3.html

1478’de Venedik Cumhuriyeti tarafından Fatih Sultan Mehmet’in portresini yapmak üzere İstanbul’a gönderilmiş olan Bellini’nin “Allegory” Fortuna-Melancholia adlı bu eserinde dört alegori temsil etmektedir. Melankoli, Şans, Ölüm ve Zaman. Bu alegorilerin her biri farklı poz ve durumlarda bulunan kadın figürüyle temsil edilmektedir. Şans figürü, resmin merkezinde yer alması ve diğer üç alegori ile çevrenmesi nedeniyle en belirgin olanıdır. Bellini, bu eserde kadın figürlerinde doku ve rahatlama hissi yaratmak için detaylı ve titiz işçilik gerektiren bir resim tekniği kullanmıştır. Temayı oluşturan dört alegorinin tabloya yerleştirilmesi için üçgen bir düzenleme kullanması sebebiyle kompozisyon oldukça ilginç ve derindir. Uyum ve denge köprüsünü kurabilmek için soft ve narin renklerden oluşan bir palet kullanmayı uygun gören Bellini, figürlerin elbiselerinde kullandığı pastel tonlarla tablonun koyu zeminini mükemmel bir şekilde tamamlamaktadır. (Şekil 1.)

Şekil 2. Sandro Botticelli, “La Derelitta”, 1480, Temperli Kanvas Tual Üzerine Yağlı Boya, 47x43 cm. Palazzo Pallavicini-Rospigliosi, Roma, İtalya.

Web2: <https://www.vulture.com/article/sandro-botticelli-la-derelitta.html>

Botticelli'nin 1480 yılında resmetmiş olduğu dışlanmış, hüzünlü anlamlarına gelen La Derelitta adlı yapıtında saraydan dışlanmış bir kadın figüratifi dikkat çekmektedir. Saray kapısının dış aksamında çaresiz bir şekilde ağlayan kadın dönemin sanat eleştirmenleri tarafından melankolik bir tanımlamaya oturtulmuştur. Resmin yapıldığı dönem göz önünde bulundurulduğunda, uygulanan bu tema bir şeylere vesile olmak için değil, hayal gücü ile gerçeğin kesişimi noktasında ortak payda da buluşulması yönünden önem arz etmektedir. (Şekil 2.) İtalya'nın ünlü sanat tarihçilerinden Horne ve Gamba, bu yapıtın Esther'in hikayesini temsil eden ve aslında iki evlilik sandığını dekorasyonunu oluşturan altı panellik bir sete ait olduğunu yapmış oldukları araştırmalar ve çalışmalar neticesinde keşfetmişlerdir (Wind, 1940: 114). Bu keşif neticesinde Her biri on parça olarak sandıklardan birine ait olan iki büyük panel, “Esther'in Ahaşveroş'a sunuluşu” ve “Mordechai'nin Kral'ın önünde Ester'i Kucaklayışı”nı göstermektedir. Yan parçalar olarak kullanılan dört küçük panodan üçü “Ester'in kralın evine girişini”, “Ester'in kralın evinden çıkışını” ve “Mordechai'nin Zafer Alayını” temsil ederken, dördüncü panoda ise Botticelli'nin resmettiği “La Derelitta” adlı yapıtın bulunduğu görülmektedir. Botticelli'nin resimsel üslubunda kadınsı ve erkeksi özellikler, kadın ve erkeği birbirine benzetecek kadar keskin ele alınmamıştır. Bu durum dönemin eleştirmenleri ve sanat tarihçileri tarafından keskin bir tanımlama ve betimleme yapılmasını engellemiştir. Pulitzer Eleştiri Ödülü sahibi Amerikalı Sanat tarihi eleştirmeni Jerry Saltz, Bu yapıt için modern dönem öncesi vahşilik ve katı minimalizmin temelini atan bir ileri görüşlülük temsili olarak değerlendirmiştir (Saltz, 2020: 27).

Kuzey İtalya'da ilk gerçek Rönesans sanatçısı olarak addedilen Andrea Mantegna ise yapmış olduğu eserlerle dönemin kilit isimlerinden biri olarak bilinmektedir. Melankolinin en saf ve en gerçekçi anlatımını veren Mantegna “Ölü İsa” adlı eserinde ışık ve gölgenin birbirini besleyici ve zengin kontrastlarını derin bir gerçeklik ve tutku ile vererek duygulara hitap etmiştir. Sahnenin realistiği ve melankolisi, yatan figürü kısaltıp dramatize eden, anatomik detayları, özellikle İsa'nın göğüs kafesini vurgulayan perspektifle daha da güçlenmektedir. İsa'nın el ve ayaklarında gerildiği çarmıhın deliklerinin varlığı, yas tutan iki kişinin yüzleri retorik ve idealizmden taviz verilmeden betimlenmiştir. Sanat tarihçisi Hubert Schrade yapıtla ilgili olarak “Dolaysız yakınlığa izin veren ancak her türlü yakınlığı reddeden, eserin boyutunun çalkantısı.” (Kleiner &

Mamiya, 2015). Şeklinde bir açıklama ile melankolinin gerçekte benzeşimine vurgu yapmıştır. Aynı zamanda bu eserde melankoli daha hüzünlü olmakla birlikte teknik bağlamda ele alınmış ve ilk defa bu dönemde ortaya çıkan, resimde bir nesnenin diğer nesnelerin ön ya da arka cepheden bakılarak görüldüğü perspektifin ileri seviyesi olan Rakursi tekniği kullanılmıştır. İzleyici, İsa'nın bedenine aşağıdan bakıyormuş gibi bir hisse kapılır. Bu eseri baştan sona dramatik kılarak melankoliyi öz değerleriyle vermekle birlikte derinlik duygusunun yanılısama yoluyla verildiği ilk eserlerden olması yönünden de önemlidir. (Şekil 3.)

Şekil 3. Andrea Mantegna, "Ölü İsa", 1480-90, Tuval Üzerine Tempera, 68x81 cm. Pinacoteca di Brera, Milano, İtalya.

Web3: <http://www.travelingintuscany.com/art/andreamantegna/lamentation.html>

Rönesans dönemi düşünce akım ve yapılarının resim ve heykel sanatına intikali, hümanizma bileşeninin etkileriyle zaman içerisinde dönüşümü kaçınılmaz kılmıştır. Antik dönem idea sistemleri, Rönesans'ta yaşanan gelişmelerin neticesinde sanata farklı bakış açıları aşılacaktır. İtalyan Rönesans sanatçıların ileri sürdükleri üç hipotez bulunmaktadır. Bu hipotezler, Bilimsel perspektif, anatomi ve klasik mimari strüktürleridir (Doorly, 2004: 255). Öte yandan Rönesans sanatı içerisinde hipotez olarak öne sürülen çalışmaların etkisi bütün Avrupa'ya yayılmıştır. Pek çok sanatçı, antikitenin yeniden canlandırılmaya çalışıldığı bu yeni sanat dönemini yerinde görüp tatbik edebilmek için İtalya'ya gitmiştir. Hümanist düşünce ve sanatçı arasındaki ilintinin varlığı alanın dışına taşarak Avrupa'nın pek çok yerine böylece yayılmıştır. Almanya da bu dönemin yaşandığı ülkelerin başında gelmektedir. Kuzey Rönesansı içerisinde değerlendirilen Almanya da bu sanat akımının yansımaları din menşei temalar üzerinde ele alınmıştır. Bu dönemin kilometre taşlarından olan Albrecht Dürer ile Almanya, Rönesans sanatını donanımlı ve perspektif-retrospektif minvalinde rasyonel ve realist olarak içselleştirmiştir. Alman Rönesansı eserlerinde başarılı olarak yansıtan ve çığır açan Dürer, yerli Alman tarzıyla İtalyan stilizasyonlarını bütünleştirmek için çaba göstermiştir. Almış olduğu kuyumculuk eğitimi, Dürer'in Gravür aletini kullanarak önemli eserler icra etmesinde yetkinlik kazandırmıştır. Teknik yeteneğini içsel öngörülerıyla birleştiren sanatçı doğayla ele aldığı figürleri bir ahenk içinde vermiştir.

Dürer'in eserlerinde çeşitli mesajlar, semboller, akıl oyunları ve katmanların sanatsal paradoksu vardır. Bu durumun en net görüldüğü eseri "Melancholia-I" adlı gravüründe görülmektedir. Gravür incelendiğinde sağ üst köşede bulunan kare ve sayılar, gravürün mistik mizacına atıfta bulunmaktadır. Kompleks bir hiyerarşide konumlanan araç-gereçler de bilimin, sanatın ve zanaatın mütemadiyen dönemin tamamına egemen olduğuna delalet etmektedir. Tüm bunların merkezinde ise düşünceli, kaygılı ve melankolik bir entelektüel figür oturmaktadır. Melankoli

“Melankolik” adlı eserinde reformasyon döneminin fikirlerini yorumlamıştır. (Şekil 5.) Cranach’a göre düşünce yapısı ve yaptığı eserler göz önünde bulundurulduğunda Melankoli, gelecekte meydana gelecek olayları anlamlandırmanın boşunallığına dikkat çekerek boş bir düşünceli varlığın imajını ortaya koymaktadır.

Şekil 5. Lucas Cranach, “Melankoli”, 1532, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 51x97 cm. Statens Museum for Kunst Kopenhag – National Gallery of Denmark.

Web5: <https://www.alamy.com/stock-photo/lucas-cranach-melancholy.html?sortBy=relevant>

18. yüzyıl itibariyle ortaya çıkan Aydınlanma Dönemi, Rasyonaliteyi eski ve değişmez kabul edilen idealardan ve ideolojilerden arındırmayı ve yeni bilgiye erişilebilirliği geliştirmeyi gaye edinen düşünsel gelişimi ve devinimi kapsayan dönemdir. Bu dönemde yazılan bütün Arapça eserlerin Latince'ye çevrilmesi, Aydınlanma Çağı'nın temellerini atması yönünden önemlidir. Rönesans ve reform hareketlerinin açmış olduğu yolun daha da ileriye taşındığı bu dönem, felsefe alanında ilk icraatlerini vermiş olsa da sanatsal anlamda da moderniteye giden sürecin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. 18.yy'ın sonlarına doğru ortaya çıkan Fransız İhtilali ve hemen akabinde gerçekleşen modernleşme aşamaları düşünsel bağlamda etki ve yankılarını Aydınlanma Felsefesinde bulmaktadır. Rönesansla ortaya çıkan bilimselliğin başlangıcı bu dönemde amacına ulaşarak Deney ve Gözlem ile aklın pratik argümanları, bilimsel yöntemin ilkeleri biçiminde ortaya çıkmış ve başta doğa bilimlerinde pek çok önemli atılımları beraberinde getirmiştir.

Aydınlanma sürecinde diğer dönemlerde olduğu gibi pek çok sanatçı ortaya çıkmıştır. İçlerinden en bilineni ve tanınanı Fransız İhtilali ve İspanya'nın sancılı dönemine de tanıklık eden Francisco Goya'dır. Tanık olduğu bütün durumları ve olguları profesyonellik ve sanatsal bakış açısıyla değerlendiren Goya, sansasyonel ve estetik değeri yüksek olan eserleri belge niteliği taşıdığı gibi insana direkt odaklı ve toplumsal kolektif bilinci uyarıcı bir işlev üstlenmiştir. 1858 yılında Laurent Matheron; “O, renkleriyle fikirleri birlikte öğüttü” (Todorov, 2019:7). diyerek sanatçının resimlerinin düşünsel ve tarihsel donanımına ve kararlılığına vurgu yapmıştır. Yaptığı portrelerde o dönemde yaşayan güç ve iktidar sahibi kişilerin gerçek hallerini ortaya koymuştur.

Ondan önce ve sonra hiçbir saray ressamı, sahiplerine ilişkin cesurca ve açık yüreklilikle yapmış eserler bırakmamıştır (Gombrich, 1986: 383).

Goya'da öznel görüş, gelenekselin yerini almaktadır. Resim geleneğinde dönüm noktası olan romantik bir sanatçı olarak nitelendirilse de ruhunun tamamını kaplayan, yaşadıklarından ve hissettiklerinden ötürü son derece melankoliktir. Bu durumun en somut örneğini yaşadığı evin duvarlarına yaptığı Kara Resimlerden biri olan "Köpek" adlı eserinde açıkça görülmektedir. Bu resimde dönemin siyasal koşullarını görüp yaşadığı kaotik ortamın kendisinde yarattığı çaresizlik ve melankoliyi alenen yansıtmıştır. Gerçeğe yakın betimlenen köpek başının tek ve küçük ebatlı bir imaj olarak yer aldığı fakat etkisinin hiç kuşkusuz fazlaca hissedildiği bir resimdir. Goya'nın tek başlılığının ve ölüme karşı duyduğu korkunun yansıtıldığı bu resimde engebeli bir toprağın arkasına saklanmış veyahut da saplanmış; ufka çaresizce bakan küçük bir köpeğin yüzündeki jestlerde bahse konu olan duyguların yoğun olarak hissedildiği görülmektedir. (Şekil 6.) Farklı kültürlerde köpeğe yaşam ve ölüm arasındaki geçişte önemli bir rol verildiği görülmektedir (McHugh, 2005: 36). Goya'nın resmettiği köpek adlı eser, kendi evinin üst kat kapı eşiğinde yer aldığı için Priscilla E. Muller tarafından, bir anlamda evin ve sanatçının güvenliğinden sorumlu koruyucusu olarak nitelendirilir (Kaçmaz Ateş, 2021: 328).

Şekil 6. Francisco Goya, Köpek, 1819-1823, duvar sıvası üzerine yağlıboya ile tuvale aktarım, 131,5x79,3 cm, Prado Müzesi, Madrid

Web6: <https://historia-arte.com/obras/goya-perro-enterrado>

Goya'nın imajine ettiği resimde bir köpek imgesi yer alır. "Ama gerçek şu ki, bir imge her zaman çok daha fazla tasvirdir ve bir şeyin tezahürüdür, izidir" (Ferraris, 2008: 14). Sanatçının yaşamış olduğu melankoli ve dram, yok denecek kadar az elemanla yansıtılmıştır. Mekâna ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır ve oldukça sadedir. Kompoze edilen açı başarısını yükselten tasarım yetisi, eserde asimetrik açılmadır. Köpeğin hüznü ve acı duruşu ile bakışları ruhu doğrudan etkiler.

3.4. Modern ve Post Modern Sanat İçerisinde Melankolinin Varlığı

Aydınlanma Çağının topluma ve sanatçıya vermiş olduğu özgüven ve hür olabilme fikri, 1880'li yılların empresyonist temaları işleyen sanatçılarıyla başlayarak 1960-1970'li yıllara kadar devam etmiştir. Modern sanatın menşei, sanatçıların dünyayı gördükleri gibi betimlemeyi bırakmalarına dayanır. Bu dönem sanatında Temaşa, ana problem haline gelmiş; sanat kendi

kendisini konu haline getirmiştir. Avrupa Modern Sanatının şekillenışı Rönesans dönemiyle başlamıştı fakat Rönesans, modern sanatı konuk eden dönem olmasına rağmen stabil değil, süreci ivmelendiren ve köprü vazifesi gören bir yapıya sahiptir. Bu geçişliliği belirleyen, dönemin filozoflarının Rönesans hümanizminin zihni meşgul eden yönlerini eleştirmiş ve kurtulmaya çalışmış olmalarıdır (Uca, 2017: 20). Bununla birlikte Larry Shiner'ın "Sanatın İcadı" adlı eserinde ele aldığı tarihsel süreçler, dünyadaki tüm iletişim ağı, dönüşüm ve değişim sanatın ayırımına spesifik bir çizgi çekmiştir. Shiner'a göre modern sanat sistemi bir yalın öz ya da bir kader değil, yalnızca insanların üretime dahil olduğu bir şeydir. Genel olarak anladığımız haliyle sanat iki yüz yıllık bir geçmişi olan Avrupa icadıdır (Shiner, 2020: 20). Bu aşamada sözel bilgiden yazılıya geçiş, tikelden evrensel geçiş, lokalden yerele geçiş ve son olarak zamana özgünlükten evrensel olana geçiş bu sanat dönemi içerisinde sağlanmıştır (Toulmin, 2002: 78).

Her sanatsal dönemde varlığı konu ve tema bazında değerlendirilen Melankoli kavramı bu dönemde de ele alınarak farklı bir yaklaşımın varlığını zorunlu kılmıştır. Duygusal yalnızlık ve Anomi örgüsüyle resimlere yansıyan melankoli kavramı kentleşme, endüstrileşme ve toplumsal fraksiyonlarla bütünleştirilerek daha bireysel tema içerisinde kendisine yer bulmuştur. Bu dönemin melankoli olgusunu ele alan oldukça fazla sayıda sanatçı ve yapıt mevcuttur. Fakat hiç kuşkusuz bu dönemin en güzide ve popüler örneğini Edvard Munch ve kasveti oluşturmaktadır. 1863 yılında Oslo'da doğan Munch'ın yaşamı, annesinin ve kız kardeşinin tüberküloz hastalığından kaynaklanan ölümleri gibi travmatik olaylarla şekillendi. Bu kayıplar, Munch'ta derin bir yıkım ve tahribat yarattı ve onun ruh halini belirleyen ölüm ve melankoli duygularının yanı sıra hayata dair başka bir tür duygusal deneyim yaşamasını engelledi. "Sanatsal dönemler içerisinde melankoliyi en başarılı ve kült bir şekilde yansıtan sanatçı olmuştur. Munch'ın eserleri ölüm teması ve kayıp garabeti üzerinden ele alınır ve anlamlandırılmaya çalışılır. İnsanın ruhsal çıkmazlarına şeffaf ve isyankâr bir bakış açısıyla veren Munch, varoluşsal bir bakış açısıyla ölümü sorgulayarak mukadderat ve ilahi kudrete isyanın öteki yüzünde, kaybettiklerinin acısını ve özlemini derinden yaşayıp, kabuğundan başkalaşmış bir şekilde çıkararak kendisine ya da sorguladıklarına isyanını dehşetengiz bir renk-proporsiyon diyalektiğinde verir.

Munch'ın 1893 yılında yapmış olduğu "Çılgılık" adlı yapıtı gerek melankolik gerekse de modern sanatın ikonografik bir tablosu olmasından ötürü oldukça ehemmiyetlidir. (Şekil 7.) Duyguların belirli bir kimliği ve cinsiyeti olmamasından dolayı sanatçı bu eserde figürü kimliksiz kılmıştır. Çünkü ana amacı insan duygularını var olanın dışına çıkmadan realist bir bağlamda vermek istemiştir. Kendi yaşantısında içinde bulunduğu ruhsal buhran ve Ruh Sağlığı Hastanesinde yatmış olması, onun sanatçı olarak yüzyıllar sonra bile anılmasının arkasındaki yaratıcı sürece hiç kuşkusuz zemin hazırlayan bir durumdur.

Şekil 7. Edward Munch, Çılgık, 1893, 91x73.5 cm, Tual Üzerine Pastel Boya, Munch Museum ve National Gallery, Oslo, Norveç.

Web7: <https://thirdeyetravellers.com/edvard-munch-in-oslo-scream-painting-art/>

Kült ve Okkült imgelemde pek çok anlamı birbirinde barındıran Çılgık adlı eser, Munch'ın aynı dönem periyodunda yaptığı "Kaygı" isimli resmiyle mekânsal ve melankoliksi bağlamda benzeşimi tuvalde paylaşır. Köprü ve manzara perspektifi her iki resmin bütünleşik yapısını gözler önüne serer (Ümer, 2018:26). Kaygı da bulunan figürlerin net olarak belirgin olması, melankolinin ayyuka çıktığına delalet etmektedir. (Şekil 8.)

Şekil 8. Edward Munch, Kaygı, 1894, 94x74 cm, Tuval Üzerine Yağlı Boya, Munch Müzesi, Oslo, Norveç.

Web8: https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Edvard_Munch_-_Anxiety_-_Google_Art_Project.jpg

Munch dışında melankoli ve keşmekeşliğin anlaşılabilirliğini, sürdürülebilirliğini ve sanatsal bakış açılarını yansıtmaya bakımından melankoliye modern perspektifle soft ve bir o kadar da şık olarak ele alan sanatçı Edward Hopper'dır. 1920'li yıllardan itibaren Amerika'ya ait kentsel

yaşam üzerine enstantaneler ve doğa temasını çalışmalarına konu olarak işlemiştir. Resimlerinde metropol yaşamı, kalabalık içinde ıssızlık, metruk sokak ve yapı ile bina tipolojilerinin etkilerini görmek mümkündür. Figürler ister tek, ister bir arada olsun bireyin tek başlılığını öne çıkaracak şekilde kurgulanmıştır (Aldoğan, 2019: 244). Bireyin kalabalık içinde yalnızlığa gark olma teması Hopper'da melankoliye açılan kapının son derece efektif olup, ışık-mekan ve zaman üçgeni içerisinde kurgulanması, onu çağdaşlarından farklı kılan özelliklerin başında gelmektedir.

Sanatçının 1932 yılında resmettiği "New York Movie" adlı eseri Modern sanat bağlamında melankoli olgusunun güzel, buruk ve teknik bir örneğini vermektedir (Gür, 2023: 345). Tek bir eser içinde iki ayrı tema ve kurgulanımı ele alan sanatçının bu eserinde doğadan imgelemiş ihtişamlı bir sütun sahneyi ikiye bölmüştür. Sol tarafta bordo renkli koltukların, tavanda yer alan üç ayrı ışığın direkt sahneye odaklanması, koltukları es geçmesi mekan içerisinde derinliğe atıf yapmaktadır. Koltukların sadece iki tanesinin dolu olması da Hopper'a göre gece ve gündüz alegorisini ifade eder. Sütunun sağında ise duvara monte edilmiş üç başlıklı aydınlatmanın altında duvara yaslanan ve elinde, salona gelen izleyicilerin yerlerini göstermek için tuttuğu bir el feneri bulunan teşrifatçı bulunmaktadır. Teşrifatçı kadın tek başlılığın güzide sembolüdür ve defaatle aynı filmi görmesinin verdiği sıkılma durumu ve tek başlılık melankoliye farklı ve çok gerçekçi bir bakış açısı sunar. Hopper'ın kompoze ettiği bu kurguda sahneyi ikiye bölüp, izleyiciden ayırdığı görevli kadını ışık altında ön plana koyması, modern bireyin ıssızlığını ve tek başlılığını vurgulama gayesiyle resmedildiğini gözler önüne sermektedir. (Şekil 9.) Bununla doğru orantılı olarak "Bıkkın kimsenin gözünde her şey aynı donuklukta, aynı griliktedir; hiçbir nesne diğerinden daha ayırt edici değildir" (Simmel, 2003: 56)

Şekil 9. Edward Hopper, "New York Movie", 81.9x101.9 cm, tuval üzerine yağlı boya, 1939, Modern Sanatlar Müzesi, New York, Amerika.

Web9: <https://thomasfineart.net/shop/archive/new-york-movie-1939-after-edward-hopper/>

Modernizm ve modern sanat tanımı ve ayrımı net bir şekilde yapılabilirken postmodernizm için aynı durum geçerli değildir. Bunda en önemli faktörlerin başında modernizmin muhalefete evrilen düşünce sistematiği gelmektedir (Kalfa, 2019: 738). Kavram olarak postmodernizm yirminci yüzyılın ortalarından itibaren başta mimarlık daha sonrasında da sanatsal ve sosyal

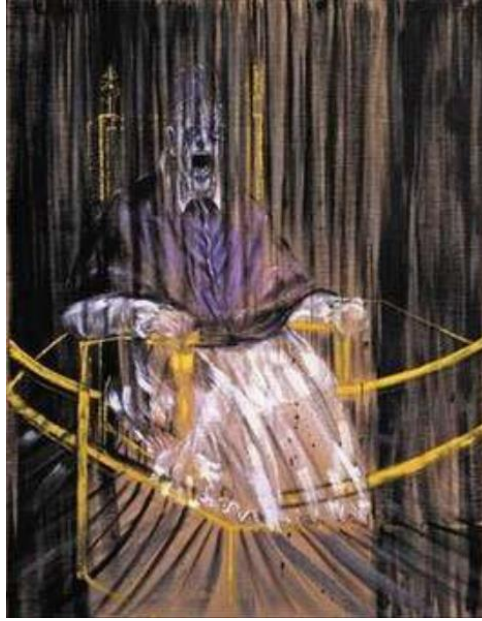
alanlarda kullanılan bir kavrama dönüşmüştür. “Post” genellikle sonrası anlamını ihtiva eder. Pek çok durum ve olguda konunun ve temanın geç oluşumlarını veya devamı niteliğindeki paradigmatları ifade eder. Postmodernizmin değindiği modern sonrası, modernizmin dışladığı primitif, demode kavram ve prototiplerin tekrar sanat alanına intikal ettirilip değişiklikler ve gelişimlerle tekrardan yaygınlaştırmayı sağladığı dönemdir. Bu dönemde üretilen her eser mutlak suretle bir tepki, bir başkaldırı ve normatif olarak değerlendirilen durumlara karşıt görüşü barındırır.

Charles Newman postmodernizm ile ilgili olarak şöyle der: “toplumun bütün düzeylerinde ve özellikle de kültür ve iletişim alanında yaşanan bir söylem ve enflasyonun temsil sistemidir” (Connor, 2001: 13). Bir başka tanımlama da Alain Touraine’ye ilişkindir. Touraine şöyle der: “Modernlik geleneksel toplumlar ve kültürü modern toplumlar ve kültürlerin karşıtı olarak sunarak her türlü toplumsal ya da kültürel olguyu gelenek modernlik çizgisi üzerindeki yeriyle açıklayarak, kültürle ilerlemeyi birbirine bağlamışsa postmodernizm bu bağlanan şeyleri birbirinden ayırır” (Touraine, 2002: 208).

Yirminci yüzyıl filozoflarından Gianni Vattimo, post modernliği tanımlamak açısından iki değişimin temel olduğunu söyler. Bu temeller: Avrupa’nın dünyanın geri kalanı üzerindeki egemenliğinin sonu ve yerel ya da azınlık kültürlerine söz hakkı veren medyanın gelişimidir (Aslışen, 2006: 43). Postmodernizmle ilintili olarak bu ve buna benzer pek çok tanımlama yapılmıştır. Postmodernlikle ilgili süreci bilmeden sonucun yorumlanamayacağından hareketle bütün bu ortamın içerisinde bu çalışmaya konu olan melankoli olgusunun da varlığı yadsınamayacak ölçüde fazlacadır. Postmodernizm içerisinde 20. Yüzyılın önem arz eden ve velinimetlerinden biri olarak addedilen Francis Bacon ekspresyonist (dışavurumcu) bir tutum benimsemiştir ve yapıtlarında figürleri soyutlayıp görsel açıdan örseleyerek acı ve melankoli içerisinde tasvir etmiştir. Tinsel çatışmalarla baş etmeye çalıştığı gözlemlenen figürlerinde yoğun bir melankoli ve naçarlık duygusu hissedilir. Velazquez’in resmettiği X.Innocentius portresinin defalarca türevlerini icra ettiği seri çalışmaları mevcuttur. Bacon’ın, feryat figan bağırarak resmedildiği ve susması için perdelerle derinlik ve kasvet horizonlarını uyguladığı Papa, yalnızlık, acı, melankoli gibi birden fazla duyguyu vermeyi amaçlamıştır. Dramatize edilen fırça darbeleri insanın öz savunmadan yoksunluğunu gözler önüne sermektedir. (Şekil 10.)

Resmedilen korkunç figür, yastıksız bir tahta benzeyen, tüp biçimli bir konstrüksiyonda hapsolmuş, acı çeken, kan içindeki papayı tasvir etmektedir. Dramatik dikey fırça vuruşlarıyla boyanmış arka plan, yumruklarını sıkılmış, çaresizce haykıran figürü zalimce belirsizleştirmektedir. Bacon’ın kaynak ve eskizleri genellikle realist ve geleneksel imgelere dayalı olmasına karşın, resmettiği figürleri ele alış tutumu şok edici derecede sapkınlığa evrilmektedir. Bu eserde olduğu gibi Bacon, irite edici ve dehşet olmanı vurgulamış, kabus içerikli bir yoğun anlatımla insan ruhunun derinliklerini ortaya çıkarmıştır. Süreç içerisinde özgün bir üslup geliştiren Bacon, en çok insan figürünü deforme edip örselediği korkunç gotikvari resimleriyle postmodern sanat döneminin melankolik sanatçılarının başını çekmektedir.

Şekil 10. Francis Bacon, Velazquez'in Papa X. Innocentius'un Portresi Üzerine Çalışma, 153x118 cm, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 1953,

Web10: <https://flaps.club/cigliik-francis-bacon-study-after-velazquezs-portrait-of-pope-innocent-x/>

Sanat tarihinin multidisipliner olmadan önce ve olduktan sonraki süreçlerinde ölüm ve melankoli temasının çok farklı alımlamalarla ve anlam sorunsallarıyla işlendiği görülmektedir. Çeşitli değişiklikler gösteren ölüm bilinci gibi ölüm gerçeğinin sanat eserlerine yansıtılması da farklılık arz etmektedir (Aksoy, 2014: 44). Yaşadığımız dönem içerisinde çağdaş sanat kapsamında değerlendirilen eserlerde, çok fazla olmasa bile bu konunun işlendiği görülmektedir. Bunun en şaşırtıcı ve tekin olmayan örneğini Damien Hirst vermiştir. 1965 İngiltere doğumlu olan sanatçı sanata kompleks bir tavırla yaklaşarak İngiltere de Leeds ve Portsmouth şehirlerinin Tıp Fakültelerine yapmış olduğu mükerrer ziyaretlerde kadvraları inceleyerek, ölüm kavramının duygusala evrilen kabul edilemezliği algısından hareketle sanat tutumunu bulmuştur. Hirst'ü önceki dönem sanatçılarından ve çağdaşlarından ayıran en önemli özellik Andy Warhol'un da kullandığı bir strateji olan "yaratıcı rahatsızlık stratejisi"ni benimsemiş ve formaldehit tankları içerisine yerleştirdiği ölü hayvanları sergilemiştir (Bayrak, 2012: 247). Hirst'ün burada sunmaya çalıştığı olgu ölüm kavramının sadece hayal gücüyle resmederek değil, ölümün bizatihi kendisini yakından verebilmektir. Bu çok sıradışı bir melankolinin formel bir yansımasıdır. (Şekil 11.)

Şekil 11. Damien Hirst, The Physical Impossibility of Death in the Mind of Someone Living, 2170x5420x1800 mm – 85.5x213.4x70.9 inç, Cam, Boyalı Çelik, Silikon, Köpekbalığı ve Formaldehit Çözeltisi, 1991.

Web11: <https://scalar.fas.harvard.edu/resources-for-loss/the-physical-impossibility-of-death-in-the-mind-of-someone-living-by-damien-hirst-contributed-by-so>

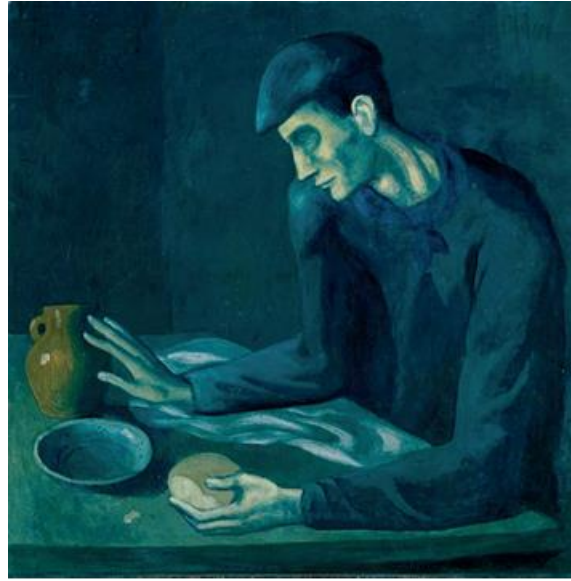
Post modern açılımlar içerisinde tüm dünyanın aşına olduğu, etiketi kadar sanatının da global boyutta değerlendirilip kıymetli bir kategoriye konumlandırıldığı en önemli sanatçıların başında gelen belki de en önemlisi olarak addedilen sanatçı Pablo Picasso'dur. Tarih içerisinde anlam değişimlerine sıklıkla uğrayan melankoli kavramı Picasso'da daha renk kontrastına sahip ve realist bir somutluk örnekleriyle işlenmiştir. Başlı başına bir sanat dönemi yaratan Picasso, mavi dönem olarak adlandırılan bu dönemde eserlerinde bulunan figürlere hoşnutsuzluk, mahrum bırakılmışlık hissi, hayata, yaşamaya geç kalmışlık temalarını kompoze etmiştir. Mavi dönem Picasso'nun ürettiği eserleri tanımlamak için kullanılan bir terim olmasından dolayı önemlidir (Oğraş, 2022: 216). Mavi ve mavi-yeşil tonajlarında tek renkli eserler yapmasından dolayı bu isimle anılmaktadır. Lieberman'ın "Blue and Rose Period" adlı kitabında sanatçının hayatına ve sanatsal yaşantısına yön veren olayların bu mavi dönemin oluşum süreci içerisindeki etkilerine değinilmiş ve mavi rengin üzüntü, ıstırap veren temalar üzerinde işlendiğinden bahsedilmiştir. Dönemin gelişim süreci, eserler üzerinden tatbik edilerek, konular hayatın içinden ve pesimist bulunmuştur (Lieberman, 1954: 12). Picasso'nun sanat yaşamına bakıldığında biçimleri ve temaları vurgulama arzusu ile monokrom mavileri kullanmasında etkili olarak, çoğunluklu renkleri tasarıma feda edip, az renkle biçimsel öğelere ağırlık vermesine neden olmuştur (Kay, 1984: 43-46). Picasso'nun mavi resimler yapma süreci yaşamını ve sanatsal yaratımlarını etkileyen olaylarla ilintilidir. Arkadaşının intiharı, yaşanan adaletsizlikler, sanat camiası tarafından tek başınalığa gark edilmesi ve ekonomik engebeler Picasso'yu gireceği yeni döneme hazırlayan başlıca unsurlar olması açısından önemlidir.

Şekil 12. Pablo Picasso, “Yaşam” , 1903, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 196,5x129,2 cm, The Cleveland Museum of Art, Cleveland , ABD.

Web12: <https://aposto.com/i/picassonun-mavi-ve-pembe-donemleri>

Şekil 13. Pablo Picasso, “Kör Adamın Kahvaltısı”, 1903, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 95.3x94.6 cm, Spanish, Malaga 1881-1973 Mougins, France.

Web13: <https://sophosakademi.org/picassoya-felsefi-bir-bakis-mavi-donem-tablolari-ve-guernica/>

Picasso'nun “Yaşam” ve “Kör Adamın Kahvaltısı” adlı yapıtları melankolik bakış açısını ve mavi dönemi en iyi yansıtan ve eserler olması bakımından değerlidir. (Şekil 12.) , (Şekil 13.) Tüm bu melankolik bağlantılar dışında Picasso, farklı zengin yapıtlar da ortaya koymuştur. Mavi dönemin dışında pembe dönemde kendisini ivmelendiren bir dönem olması hasebiyle dikkat çekicidir. Fakat pembe dönemde daha hümanist ve lirik kompozisyonlar söz konusudur. Üstelik yirminci yüzyılın başlarında I. Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda Paris'te ortaya çıkan Kübizm akımı Picasso'nun kült sayıldığı akımların başında gelmektedir. Kübist açılımda Picasso aklın

hegemonyasına dayanan aklın gücünü ortaya koymak istediği için görme duygusunu arka plana atarak rasyonaliteyi uzun bir süre melankolinin önüne geçirerek simetrik-asimetrik geometrik desenleri tablolarına kuyumcu titizliğinde işlemiştir.

3. SONUÇ

Melankoli, insanoğlunun varoluşundan yaşadığımız çağa kadar disiplinler arası bir olgu olma maiyetini koruyarak kendisine bilimsel ve sanatsal bağlamda geniş yer bulmuştur. Antik dönemden günümüze gelene kadar olumlu ve olumsuz birçok anlamlandırmaya gerek alegorik gerek ezoterik bağlamda açık olan melankoli kavramı pek çok hekimin, ressamın, şairin, filozofun ve müzisyenin tinsel işlevlerini ortaya koydukları anlatım argümanlarından biri olmuştur.

Çalışmanın bütününe bakıldığında melankoli kavramının, bulunulan her çağ için içerik ve tema aynı olsa da biçimsel farklılıkların ve bu farklılıklara yüklenen anlamların değiştiği gözlemlenmiştir. Bu sebeple melankolik tanımlama ve öğelerin araştırıldığı bu çalışmada kavramın çok katmanlı yapısı itibariyle hem tarihsel süreç içerisinde hem de barındırdığı işlevsel faktörler göz önünde bulundurularak toplumsal, ekonomik ve siyasi değişimlerin de etkisiyle bireyi ve doğal olarak üreten sanatçıyı da etkisi altına alan değişimlerin evrildiği aşama yapılan bu çalışmada ana odak noktası olmuştur. Bu odak noktası, özellikle karakteristik olarak melankoliyi varoluşsal olarak içinde barındıran ve dışavurumunu bilimsel olduğu kadar duygusal olarak da ortaya koyan sanatçılar ve onların eserleri üzerinden anlatma yoluna gidilmiştir.

Melankolinin dönemler arası geçişinin nasıl farklılık gösterdiği, araştırmanın başlangıcına temel oluşturan ana soru olması, çalışmanın anlaşılabilirliği açısından önemli hale gelmiştir. Antik dönemde Tıp bilimi nazarında gelişmeye başlayan ve zaman içerisinde idealize edilerek entelektüel bir tabanda içsel bir karmaşa olarak değerlendirilen melankoli, bu dönemde yaratıcılığın ve bilgelik arayışının sembolü haline gelerek filozoflarca temsil edilmiştir. Hipokrat'ın formel olarak ele aldığı melankoli kavramını, Demokritos ve Herakleitos'un teatral ve karamsar bir biçimde ele aldığı görülmüştür. Orta çağda ise genel itibariyle melankoli kavramının kilise ve din baskısı bağlamında ele alındığı ve ruhsal kederin, günahkarlığın veya kurtuluş arayışının sembolü olarak yorumlandığı görülmüştür. Bu dönemde ise Cavalieri'nin kuşkucu yaklaşımı melankoliyi özellikle toplum nazarında insanların inançsızlıklarını dayandırdığı bir kavram olarak nitelendirdiği görülmüştür. Rönesansa ve Aydınlanma sürecine gelindiğinde ise melankoli kavramının, insan ve düşünce odaklı olarak daha hümanist ve bilimsel yordamlarla ele alındığı görülmektedir. İnsana evrilen ve yine insanı merkeze alan bütün düşünce ve duygu sistematiğinin Rönesans sanatının içeriğini oluşturmasından ötürü bireyin yaşadığı içsel buhranlar ve benlik çatışmalarını daha bireysel bir şekilde herhangi bir baskıya dayandırılmaksızın yansıtan bir sürecin varlığı, Melankolinin kırılma noktasının bu dönemde şekillendiğini göstermesi açısından önemlidir. Bu kırılma noktalarını gördüğümüz Bellini'nin "Allegory" adlı eseri dönem açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu eserde melankoli, şans, zaman ve ölüm temaları üçgen bir sistematik içerisinde kompoze edilerek sanatta matematiğin ve geometrinin de sanatı besleyici ve destekleyici rolü olduğu kanaati hakim olmuştur. Aynı zamanda yine bu eserde bir figürün diğer figürler ve nesnelere önünden ve arkasından görünümüyle şekillenen perspektifin ileri safhası olarak addedilen Rakursi tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın ana odağı olan melankoli, diğer dönemlere nazaran bu dönemde daha formel ve daha sistematik bir zemine oturmuştur. Dürer ile daha ağırbaşlı, sembolist ve bütünleşik bir vaziyet alan Rönesans sanatı, Melencholia-I adlı eserinde net bir şekilde

gözlemlenmiştir. Pek çok metaforu bir arada büyük bir ustalıkla vererek, melankolinin o dönemin ve daha sonraki dönemlerin ilgili otoritelerine araştırma alanı açması yönüyle ve hala objektif bir kalıba oturtulamamış olması hasebiyle oldukça önemli olduğu gözlemlenmiştir. Aydınlanma döneminde ise Cranach, Melankoli adlı çalışmasıyla reform dönemi içerisinde yaşanan karşıtlıkları, bilimsel bir metot ile vermiştir. İspanyol Romantizminin hiç kuşkusuz en bilinen sanatçısı olan Goya'nın da sadakat, teslim oluş ve endişe duygusunu vermeye çalıştığı "Köpek" adlı çalışmasında melankoliye buruk bir atıfta bulunarak kavramı daha hüznü bir açıdan alımlamıştır.

Modern Sanat kapsamında Munch'ın Dünya sanat tarihi içerisinde kült olan "Çılgılık" ve daha sonrasında resmettiği "Kaygı" adlı eserleri, melankoli kavramlarının ikonografik ve anti cinsiyetçilik temalarını barındırmasından ötürü son derece önemlidir. Çılgılık adlı eserinde Munch, son derece hoyrat ve dizginlenemeyen bir melankoliyi betimlerken, Kaygı adlı eserinde bilimsel bir metot deneyerek simetri ve bütünlük olarak verilen figürleri başarılı bir şekilde uygulamıştır.

Dönemin bir diğer sanatçısı olan Hopper ise "New York Movie" adlı eserinde melankoliyi hem ışığı hem de bütüncül temada bölünerek tek bir eserde iki tema uygulanabilirliğini gözler önüne sermiştir. Bacon'ın X. Innocentius'un adlı Velazquez'in portresi üzerine yaptığı çalışmada figürleri son derece vahşi ve hoyrat vererek melankolinin en dizginlenebilmesi zor temasına değinmiştir. Formel açıdan bakıldığında Damien Hirst'ün "Köpekbalığı ve Formaldehit Çözeltilisi" adlı eseri melankoliyi ruhsal olarak yok saymış ve ölümü hayali bir unsur olmaktan azlederek, gerçekte kaçınılmaz sonun olacağı duygusunu vererek diğer dönemdaşlarından ayrılmıştır. Post modern süreç içerisinde yeri doldurulamayacak ve sanatın resim ve heykel dışında kalan alanlarında da yer almaya gayret göstermiş olan Picasso ise melankoliyi kendi yaratımı olan Mavi dönem içerisinde ele almıştır. "Yaşam" ve "Kör Adamın Kahvaltısı" adlı eserlerinde hayata geç kalmışlık, dünyaya ait güzelliklerden mahrum bırakılma ve mutsuzluk duygularını son derece gerçeğe yakın vermiştir.

Çalışmayı genel olarak toplamak gerekirse, bilinmeyen bir hastalığın tanımlanmaya çalışıldığı ve tıp biliminin gelişmesiyle kara safra olarak teşhis edilen Melankolinin zaman içerisinde sanat dallarına konu olarak estetik, teknik, dinamizm ve ahenk olgularını da içerisine alarak dönemler arası sanat literatürünün her aşamasında sanatçı ve birey ekseninde kendine hatırı sayılır ölçüde yer bulduğu gözlemlenmiştir. Bu çerçevede Melankolinin, sanat disiplini ve onların temsilcileri arasındaki karşılıklı etkileşimlerin, sanatsal estetik, durumsal tasvirler, dışavurumculuk ve kendi içsel sanatsal dinamikler gibi temel unsurlara dayandığı ve bir arada bulunduğu bu çalışma neticesinde görülecektir. Bu unsurlar aracılığıyla, sanat dalları ve sanatçılar, sürekli bir değişim ve gelişim süreci içinde bulunacaktır.

Bu araştırmada olduğu gibi, melankolinin farklı sanat disiplinlerinin bir araya geldiği eser örnekleri mutlak suretle mevcuttur. Dolayısıyla, diğer araştırmacıların benzer çalışmalar yaparak bu örnekleri belgelemeleri bilimsel açıdan öncelikli temennimizdir.

KAYNAKÇA

Akın, H. (2014). Antikçağ'dan Yeniçağ'a Delilik, Melankoli Ve Cinlenme – Avrupa'da Aykırı Olma Halleri Üzerine Tarihsel Bir İnceleme. *Antikçağ'dan Yeniçağ'a Delilik, Melankoli Ve Cinlenme – Avrupa'da Aykırı Olma Halleri Üzerine Tarihsel Bir İnceleme*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Aksoy, M. (2014). *Rönesans Sanatı'nda Ölüm Teması*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Güzel Sanatlar ABD Resim Bilim Dalı - Yüksek Lisans Tezi.
- Akyürek, E. (1994). *"Ortaçağ'dan Yeniçağ'a Felsefe ve Sanat"*. İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Aldoğan, A. (2019). Edward Hopper Resimlerinde Amerikan Günlük Hayatının ve Modern Yaşamın İzleri. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*(42), 243-253. doi:10.32547/ataunigsed.514986
- Aslışen, M. (2006). Postmodern Sürete Kitsch Olgusu. M. Aslışen içinde, *Postmodern Sürete Kitsch Olgusu* (s. 43). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Axthelm, D. (2012). Vanitas: Lukas Cranachs Melancholia-Gemalde (1533). *Music in Art XXXVII*, 195.
- Bağus, W. (1994). Dürer's "Melencolia I": Melancholy and the Undecidable. *Artibus et Historiae*, s. 9-21. doi:https://doi.org/10.2307/1483470
- Bayrak, B. (2012). Çağdaş Sanat Pazarında Bir Marka Olmak: Bir Vaka İncelemesi Olarak Damien Hirst. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(2).
- Borgna, E. (2014). *Melankoli*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Connor, S. (2001). *Post-Modernist Kültür*. (D. Şahiner, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Doorly, P. (2004). Dürer's Melencolia I: Plato's Abandoned Search for the Beautiful. *The Art Bulletin*, 86, 255. doi:https://doi.org/10.2307/3177417
- Ferraris, M. (2008). *İmgelem*. (F. Genç, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Gombrich, E. (1986). *Sanatın Öyküsü*. (B. Cömert, Çev.) Ankara: Remzi Kitabevi.
- Gür, N. (2023). Edward Hopper'ın Resimlerinde Yok-Yerler. *Tykhe Sanat Dergisi*, 8(15), s. 345.
- Kaçmaz Ateş, Ö. (2021). Goya'nın Kara Resimleri ve Köpek Adlı Resminin Analizi. *Art and Interpretation - Sanat ve Yorum Dergisi*, 328.
- Kalfa, Z. (2019, Haziran). Modernist Bir İlke Olarak Sancı. *İdil Sanat Dergisi*, s. 730-738. doi:10.7816
- Kay, H. (1984). Picasso's World of Children. *New York: Doubleday & Co. Inc., Garden City*.
- Kesen, P. (2000). Melankoli Olgusuna Yaklaşımlar. P. Kesen içinde, *Melankoli Olgusuna Yaklaşımlar* (s. 20). İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kleiner, F., & Mamiya, C. (2015). *Gardner's Art Through the Ages: A Global History*. Australia: Cengage Learning.
- Kömürcüoğlu, Ş. (2023). Melankoliyi rasyonalize etmek: Aristotelesçi gelenek ve Rönesans'ın melankoli düşüncesi üzerine bir okuma. *Mediterranean Journal of Humanities*, s. 205-218.
- Kuş, M. (2019, Ağustos). Postmodern Sanat ve Günümüz. *İdil Sanat Dergisi*(1003).
- Lassnig, E. (2008). *Dürers "MELENCOLIA-I" und die Erkenntnistheorie bei Ulrich Pinder*. Berlin: Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte.
- Lieberman, W. (1954). Pablo Picasso Blue and Rose Periods. (H. Abrams, Dü.) *New York Art Design*.
- McHugh, S. (2005). *Toplumun Aynasında Köpek*. (S. Çağlayan, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Oğraş, Ç. (2022). Picasso'nun mavi dönem resimlerinde melankoli kavramının yeri. *Journal of Arts*, 5(4), s. 216.
- Saltz, J. (2020, Mayıs 28). <https://www.vulture.com/article/sandro-botticelli-la-derelitta.html>. 11 10, 2023 tarihinde <https://www.vulture.com>: <https://www.vulture.com/article/sandro-botticelli-la-derelitta.html> adresinden alındı
- Shiner, L. (2020). *Sanatın İcadı - Bir Kültür Tarihi*. (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sigerist, H. E. (1945). *Civilization and Disease*. New York: Cornell University Press.
- Simmel, G. (2003). *Modern Kültürde Çatışma*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

- Teber, S. (1997). *Melankoli*. İstanbul: Say Yayıncılık.
- Teber, S. (2022). *Melankoli - Normal Bir Anomali*. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Todorov, T. (2019). *Aydınlanmanın Gölgesinde, Goya*. (S. Şahin, Çev.) İstanbul: Othello Yayıncılık.
- Toulmin, S. (2002). *Kozmopolis /Modernite'nin Gizli Gündemi*. (H. Arslan, Çev.) İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Touraine, A. (2002). *Modernliğin Eleştirisi*. (H. Tufan, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Uca, O. (2017, Haziran). Modernlikler, Modern Sanat ve Sanatseverlik. *Tykhé Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2(2), s. 20-31.
- Ümer, E. (2018). Kaygının Sanatsal Temsilleri. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 8(1), s. 26.
- Wind, E. (1940). The Subject of Botticelli's "Derelitta". *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 4, 114.
- Yılmaz, A. (2019, Mayıs). Damien Hirst'ün Eserlerinde Ölüm Teması. *İdil Sanat Dergisi*(57), s. 577.

Yararlanılan İnternet Kaynakları

- WEB1: https://www.wga.hu/html_m/b/bellini/giovanni/1490-99/137alle3.html (Erişim Tarihi: 05.11.2023)
- WEB2: <https://www.vulture.com/article/sandro-botticelli-la-derelitta.html> (Erişim Tarihi: 05.11.2023)
- WEB3: <http://www.travelingintuscany.com/art/andreamantegna/lamentation.html> (Erişim Tarihi: 05.11.2023)
- WEB4: <http://www.unterricht.kunstbrowser.de/theorie/interpretation/03c19899200b03c07> (Erişim Tarihi: 05.11.2023)
- WEB5: <https://www.alamy.com/stock-photo/lucas-cranach-melancholy.html?sortBy=relevant> (Erişim Tarihi: 05.11.2023)
- WEB6: <https://historia-arte.com/obras/goya-perro-enterrado> (Erişim Tarihi: 05.11.2023)
- WEB7: <https://thirdeyetraveller.com/edvard-munch-in-oslo-scream-painting-art/> (Erişim Tarihi: 05.11.2023)
- WEB8: https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Edvard_Munch_-_Anxiety_-_Google_Art_Project.jpg (Erişim Tarihi: 05.11.2023)
- WEB9: <https://thomasfineart.net/shop/archive/new-york-movie-1939-after-edward-hopper/> (Erişim Tarihi: 05.11.2023)
- WEB10: <https://flaps.club/cigliik-francis-bacon-study-after-velazquezs-portrait-of-pope-innocent-x/> (Erişim Tarihi: 05.11.2023)
- WEB11: <https://scalar.fas.harvard.edu/resources-for-loss/the-physical-impossibility-of-death-in-the-mind-of-someone-living-by-damien-hirst-contributed-by-so> (Erişim Tarihi: 05.11.2023)
- WEB12: <https://aposto.com/i/picassonun-mavi-ve-pembe-donemleri> (Erişim Tarihi: 05.11.2023)
- WEB13: <https://sophosakademi.org/picassoya-felsefi-bir-bakis-mavi-donem-tabloları-ve-guernica/> (Erişim Tarihi: 05.11.2023)

* * * * *

Çatışma Beyanı: Bu çalışmada taraf olabilecek herhangi bir kişi, kurum veya kuruluş arasında bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma etik kurul izninden muaftır.

Katkı Oranı Beyanı: Bu makale tek yazar tarafından %100 katkı oranıyla hazırlanmıştır.